

ศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

The Potential of Being a Cultural Learning Resource of the Local Fishing Community in Chonburi Province

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์*, ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์

Suchada Pongkittiwiboon, Pattawee Sattayavongtip

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi 20131 Thailand

*Corresponding author E-mail: suchadap@buu.ac.th

(Received: October 15 2024; Revised: January 8 2025; Accepted: January 15 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี 2) เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี 3) เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนและประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ในการพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) ในการศึกษาพัฒนาการของทุนวัฒนธรรมจากอดีต เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เป็นการแปลงทุนวัฒนธรรมให้เป็นทุนเศรษฐกิจ โดยใช้การวิจัยแนว “ประวัติศาสตร์ทั้งหมด” (Total history) ร่วมกับการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้เน้นการสำรวจและประเมินศักยภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการสร้างความตระหนักถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม; ชุมชนประมงพื้นบ้าน; การท่องเที่ยวชุมชน

Abstract

The objectives of the study were to: 1) examine the historical evolution of fishing communities in Chonburi Province, 2) survey and gather cultural capital from these communities, and 3) evaluate their potential for developing cultural tourism through their cultural capital. This research was a qualitative study employing a historical approach to examine the development of cultural capital rooted in the past. Historical data served as essential cultural capital for driving the economy, transforming cultural capital into economic capital. The study utilized the total history approach, combined with data collection through interviews and focus group discussions with experts and stakeholders involved in developing local fisheries cultural capital as a learning resource to promote tourism. This research focused on exploring and assessing potential for development into a cultural learning resource that promotes tourism by raising awareness of the use of cultural capital in tourism development, thereby adding value to the cultural capital of the community.

Keywords : Cultural Learning Resources; Local Fishing Community; Community Tourism

บทนำ

จังหวัดชลบุรีเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมาก ด้วยภูมิประเทศด้านทิศตะวันตกที่ติดอ่าวไทย ทำให้ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมทะเลประกอบอาชีพในการทำประมงพื้นบ้านด้วยเรือขนาดเล็กมาอย่างยาวนานและมีวิถีชีวิตแบบ “ชาวเล” แต่ด้วยแผนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาจนถึงแผนการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดชลบุรีสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่มีความทันสมัยมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง

แผนการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ส่งผลต่อการทำประมงพื้นบ้าน ด้วยผังเมือง EEC กระบอบระบบนิเวศและวิถีชีวิตของประชาชน จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่จากพื้นที่เกษตรและประมงให้กลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การก่อสร้างโรงงานที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ระยะที่ผ่านมา ชุมชนประสบปัญหาและพยายามปรับตัวรวมถึงเรียกร้องกระบวนการจัดทำผังเมือง EEC ใหม่ ที่ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้ผังเมือง EEC เป็นของคนและเป็นผังเมืองที่นำไปสู่สิทธิที่จะมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชน (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2564) แต่การปรับตัวดังกล่าวเป็นการดำเนินการในมิติทางการเมืองเพียงมิติเดียว ประกอบกับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ การปรับตัวโดยนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้จึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งภายใต้แนวคิดการแปลงทุนวัฒนธรรมเป็นทุนเศรษฐกิจ

ประมงพื้นบ้าน ตามความหมายตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2561) หมายถึง การทำประมงในเขตทะเลชายฝั่งไม่ว่าจะใช้เรือประมงหรือใช้เครื่องมือโดยไม่ใช้เรือประมง ส่วนชุมชนประมงพื้นบ้านหมายถึงชุมชนฐานรากที่มีการตั้งบ้านเรือนใกล้ชายฝั่งทะเลและมีการทำประมงในเขตทะเลชายฝั่งซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่นริมทะเล นอกจากนี้ชุมชนประมงพื้นบ้านยังมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนและการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ดังนั้น การพัฒนาเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่อาชีพประมงพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น (บุษิตา สังข์แก้ว และคุณสรณ์ กาญจนวงศ์, 2564)

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ประสบปัญหาใหญ่ 3 ด้าน ด้วยกัน คือ

1. ด้านข้อมูลและความรู้ การขาดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกันในการบริหารจัดการประมงให้ทันสมัยโดยยังคงวิธีและคุณค่าของการทำประมงแบบเดิมไว้ ปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดข้อมูลทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่ทันสมัย เช่น ประเด็นการทำประมงที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ตัวอย่าง การทำประมงอวนจับปู (crab gill net fishery) ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงประเภทอวนติดตาชนิดที่ใช้ทำการประมงหน้าดิน

โดยให้ผืนอวนอยู่กับที่ (stationary gear) ปล่อยอวนทิ้งไว้ในน้ำค่อนข้างนานเพื่อรอเวลาให้สัตว์น้ำว่ายมาชนตาอวน เป้าหมายของเครื่องมือชนิดนี้ คือ ปูม้า จากความต้องการปูม้าที่เพิ่มมากขึ้น อันเป็นสาเหตุทำให้ปูม้าลดลง (สุรพล ฉลาดคิด, 2564)

2. ด้านสังคม เนื่องจากครอบครัวของชาวประมงส่วนใหญ่ขาดคนรุ่นใหม่ที่จะสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านอาชีพประมง อีกทั้งผู้สืบทอดในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งอาจทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านสูญหายไปในอนาคต นอกจากนี้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ที่ส่งผลให้กลุ่มชาวประมงส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและมีการศึกษาในระดับชั้นพื้นฐาน ไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้

3. ชุมชนประมงพื้นบ้านไม่มีศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่คอยประสานงานหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งไม่มีการจัดกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่า ลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชน และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งนั้น ๆ ที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว

จากสภาพปัญหาประกอบกับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เข้ามาในพื้นที่ การดำเนินการในการปรับตัวเพื่อรับการเปลี่ยนแปลง จึงยังไม่เพียงพอ การนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้จึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่ใช้ในการปรับตัวในพื้นที่ EEC ซึ่งการจะทำเช่นนั้น การสำรวจและศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่จึงมีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์ศักยภาพภายใต้แนวคิดการแปลงทุนวัฒนธรรมเป็นทุนเศรษฐกิจ

คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรีโดยผลการศึกษาจากโครงการนี้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่นำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเสร่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ด้วยความคาดหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมมิติต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มมูลค่า ในขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงมิุมให้การท่องเที่ยวได้เป็นระบบและกลไกสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่อื่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี
- 2) เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

3) เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) ในการดำเนินการเป็นหลัก เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในการที่จะขับเคลื่อนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นการแปลงทุนวัฒนธรรมให้เป็นทุนเศรษฐกิจโดยใช้การวิจัยแนว “ประวัติศาสตร์ทั้งหมด” (Total history) หรือการศึกษาเพื่อการเข้าใจ “สังคมทั้งหมด” ตามที่อีริก ฮอบสบอมกล่าวว่าการศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์ คือต้องทำให้เป็น “ประวัติศาสตร์ของสังคม” ศึกษาทุกอย่างในบริบทของพื้นที่และเวลา (ธิดาสาระยา, 2554; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2564)

การศึกษาทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นตามแนวทางของ Total history จะช่วยให้มองภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ได้กว้างและลึกทั้งในขอบเขตเวลาและพื้นที่ที่อาณาบริเวณที่ศึกษามีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่ ซึ่งอาณาบริเวณที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ คือ พื้นที่จังหวัดชลบุรี ทำให้ประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการเล่าเรื่องของชาติและตอบสนองนโยบายแก่รัฐบาลเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว และนำเสนอภาพว่าประเทศไทยคือประเทศที่ร่ำรวยทางวัฒนธรรม

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ข้อมูลปฐมภูมิ คือ การเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการบอกเล่า การจัดเวทีเสวนา การลงสนามสังเกตและบันทึกภาพสถานที่สำคัญในชุมชนประมงพื้นบ้านและการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับคนในชุมชน และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ คือ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารซึ่งเป็นเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ การค้นคว้าอิสระ หนังสือพิมพ์ บทความ วารสารและเอกสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้อง ความเชื่อถือได้และความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่บทวนมา รวมทั้งการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน ที่เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ ประเมินศักยภาพชุมชนและประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี ในวันพุธที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2566 ณ มหาวิทยาลัยบูรพา โดยคัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานในพื้นที่

ภาคตะวันออกและมีผลงานทางวิชาการทั้งงานวิจัย ตำราหรือหนังสือที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ในช่วง 5 ปี

ครั้งที่ 2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนโดยตรงประกอบไปด้วย ตัวแทนจากภาครัฐ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในชุมชน เจ้าของที่พัก ร้านอาหาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ จำนวน 30 คน เพื่อร่วมกันทบทวนและศักยภาพเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการสร้างสรรค์แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์เพื่อทำการร่างเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน ในวันพุธที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยคัดเลือกจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียและตัวแทนจากชุมชนทุกชุมชนในตำบลบางเสร่ ผ่านการประสานงานกับเทศบาลตำบลบางเสร่

ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือ ได้แก่ กรอบในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการบอกเล่า กรอบในการจัดเวทีเสวนา กรอบและเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต กรอบแนวทางการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการจากแนวคิดและทฤษฎีตามที่ได้บทวนและผ่านการประเมินค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : Index of item objective congruence)

การวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ส่วน ได้แก่ ก) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และ ข) การวิเคราะห์ผลการประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6A's ของ Buhalis, D. (2000). ได้แก่ 1) Attraction 2) Accessibility 3) Amenities 4) Ancillary service 5) Accommodation 6) Activities

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยใคร่ขออธิบายผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จ.ชลบุรี

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านนั้นมีร่องรอยจากลักษณะทางภูมิประเทศและบริบททั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่มีผลต่อความเป็นชุมชนประมงตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบัน การศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะทำให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่จะสามารถมาแปลงและเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวต่อไปได้ รายละเอียดดังนี้

ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคต้นประวัติศาสตร์ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณโคกพนมดี ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี ที่มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณอยู่ใกล้ทะเลด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในแถบใกล้ทะเล แถวป่าชายเลน

ที่อาศัยและหาสัตว์น้ำในเขตทะเลมาเป็นอาหาร นอกจากเครื่องปั้นดินเผาแล้วยังพบเครื่องประดับที่ทำด้วยกระดูกปลา เปลือกหอยนานาชนิด และกำมูปกระดูกปลาอย่างหนาแน่นทั่วไป (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545)

ล่วงมาถึงยุคต้นประวัติศาสตร์ ยุคนี้มีเมือง 2 เมืองที่มีชื่อเสียงที่ตั้งอยู่ชายทะเล ได้แก่ เมืองพระรถและเมืองศรีฟโล โดยเมืองพระรถ ปัจจุบันอยู่ในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี เป็นเมืองท่าโบราณเมืองหนึ่งในสมัยทวารวดี จากหลักฐานโบราณวัตถุที่พบสรุปได้ว่า มีการติดต่อค้าขายกับเปอร์เซียและจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ราวพุทธศตวรรษที่ 14-16 และเจริญสืบเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (อำไพ สุลักษณ์านนท์, 2530) ส่วนเมืองศรีฟโล เป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ตั้งอยู่ในเขตบ้านศรีฟโล ตำบลหนองไม้แดง อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี เป็นที่จอดพักเรือสินค้าแถบอ่าวบางปะกง เรือค้าขายจากจีน เวียดนาม และกัมพูชาก่อนจะเดินทางต่อไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทำจีน และแม่กลอง และเป็นที่จอดพักเรือสินค้าที่จะออกจากปากแม่น้ำเหล่านั้น ก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังกัมพูชา เวียดนาม จีน หรือลงไปทางใต้ของประเทศไทย (ภารดี มหาขันธ์ (2552)

สมัยอยุธยา ชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลในเขตจังหวัดชลบุรี ที่ปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา มี 4 ชุมชน คือ บางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือ และบางละมุง สมัยอยุธยา ชุมชนหัวเมืองชายทะเลไม่ค่อยได้รับความสำคัญมาก อาจจัดว่าเป็น “เมืองชายขอบ” ก็ได้ หัวเมืองชายทะเลมีความสำคัญภายหลังการเสียกรุงให้แก่พม่า เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงพาไพร่พลหนีจากอยุธยา มาสร้างกำลังทางหัวเมืองตะวันออก โดยเดินทางผ่านจากนครนายกและปราจีนบุรีมายังหัวเมืองชายทะเลตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545)

สมัยกรุงธนบุรี - สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อการค้าระหว่างไทยกับจีน พุ่งตัวขึ้นอีกครั้ง หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกโดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี ก็เริ่มมีความสำคัญทางเศรษฐกิจขึ้น และได้รับความสนใจจากผู้ปกครองมากขึ้นในยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เพราะจังหวัดชลบุรีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางค้าขายทะเลระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ (จึงเป็นที่จอดพักเรือสินค้า (ภารดี มหาขันธ์, 2552)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลที่เป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ที่มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก การเป็นเมืองชายขอบที่รัฐไม่ค่อยสนใจ จนการค้าทางทะเลเจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่ถึงกระนั้นจังหวัดชลบุรีก็เป็นหนึ่งในสี่ของหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก ที่เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางค้าขายทะเลที่สำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

การสำรวจเชิงประวัติศาสตร์ทำให้เข้าใจและเห็นชุมชนประมงพื้นบ้านที่ตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรีที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

2. การสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการลงพื้นที่สำรวจชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่ยังคงเหลือร่องรอยในการทำประมงพื้นบ้าน เพื่อประเมินศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยว จำนวน 9 พื้นที่ ดังนี้ 1) ประมงพื้นบ้านท่าเรือพลี อ.เมืองชลบุรี 2) ประมงสะพานปลาอ่างศิลา อ.เมืองชลบุรี 3) ประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา อ.เมืองชลบุรี 4) ประมงพื้นบ้านบางพระ อ.ศรีราชา 5) ประมงพื้นบ้านเกาะสีชัง อ.เกาะสีชัง 6) ประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อ.ศรีราชา 7) ประมงพื้นบ้านบางละมุง อ.บางละมุง 8) ประมงพื้นบ้านนาเกลือ อ.บางละมุง และ 9) ประมงพื้นบ้านบางเสร่ อ.สัตหีบ ชลบุรี

การประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่มและนำเสนอข้อมูลทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรีทั้ง 9 แห่ง พร้อมทั้งบอกเป้าหมายว่าต้องการเลือกชุมชนประมงพื้นบ้านที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยว และให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันให้ข้อคิดเห็นก่อนจะลงคะแนนร่วมกันเพื่อคัดเลือกชุมชนประมงพื้นบ้านที่มีวิสัยจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.1 การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชน ที่ได้ข้อมูลมาจากการทบทวนเอกสารชั้นรองและการลงสนามมาแล้วและมาจัดลำดับ 3 ลำดับแรกตามเกณฑ์องค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's ผลการประเมินเป็นดังนี้

ตารางที่ 1 การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

เกณฑ์ 6A's	ลำดับ 1	ลำดับ 2	ลำดับ 3
Attraction สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว	เกาะสี่ซัง	บางเสร่	นาเกลือ
Accessibility เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	ท่าเรือพลี	บางเสร่	นาเกลือ
Amenities ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว	บางเสร่	หาดวอน	ท่าเรือพลี
Ancillary service ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	บางเสร่	ท่าเรือพลี	อ่างศิลา
Accommodation ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว	บางเสร่	หาดวอน	นาเกลือ
Activities ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	ท่าเรือพลี	อ่างศิลา	บางเสร่

ผลการประเมินชุมชนที่มีศักยภาพตามองค์ประกอบ 6A's เรียงตามลำดับคะแนน ดังนี้ 1) บางเสร่ (14 คะแนน) 2) ท่าเรือพลี (9 คะแนน) 3) นาเกลือและเกาะสี่ซัง (3 คะแนน เท่ากัน) ส่วนชุมชนที่เหลือไม่มีคะแนน

เหตุผลที่บางเสร่ได้รับผลการประเมินศักยภาพชุมชนที่มีความพร้อมตามองค์ประกอบ 6A's เพราะมี (ก) ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งเรื่องร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว (ข) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้วยมีการรวมกลุ่มของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทั้งเรื่องการให้ข้อมูลข่าวสาร การมีศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว และ (ค) ด้านที่พักที่ตั้งอยู่บนพื้นที่บางเสร่ ส่วนเรื่องการเดินทางหรือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวบางเสร่ก็สามารถเข้าถึงได้ง่ายและอยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลกอย่างเมืองพัทยา หากจะขยายกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติก็จะเป็นเรื่องง่าย

“ตอนนี้พ่อกับคุณแม่แน่นมาก ถ้าจะขยายออกมาพื้นที่ใกล้เคียง บางเสร่ก็ใกล้ที่สุดถ้าเทียบกับที่อื่น คนไทยก็เที่ยวได้ ยิ่งถ้าเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแล้ว ยิ่งง่าย เพราะเขารู้จักพัทยายอยู่แล้ว ถ้าจะมาเที่ยวใกล้ ๆ ก็ไม่ลำบากมาก ซ่อมเตอร์ไซค์ก็ได้”

(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว คนที่ 1 สันทนาการ วันที่ 11 มกราคม 2566)

“ถ้าที่บางเสร่ เขารวมกันนะ อย่างน้อยก็มีคนมาจัดการเรื่องท่องเที่ยวไว้บ้างแล้ว มีกิจกรรม ถนนคนเดิน ตกปลาทะเล ร้านค้าต่าง ๆ ร้านอาหารก็มี หลายร้าน ถ้าเลือกชุมชนประมงที่จะพัฒนาต่อยอดการท่องเที่ยวก็น่าจะบางเสร่ที่เหมาะสม”

(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว คนที่ 2 สันทนาการ วันที่ 11 มกราคม 2566)

2.2 การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

จากการสนทนากลุ่มในวันพุธที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2566 และให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลจากการประเมินทุนวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิจัดลำดับทุนวัฒนธรรมด้านประมงพื้นบ้าน โดยให้บางเสร่ได้รับคะแนนสูงสุด

การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินโดยพิจารณาทุนทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพประกอบกัน โดยพิจารณาทั้ง (ก) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) ได้แก่ สัตว์ต่าง ๆ ทั้งเรือ อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ภูมิปัญญาที่เป็นชาวประมง อาหาร สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประมง เช่น ท่าเรือ สะพานปลา ศาลเจ้า ฯลฯ และ (ข) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีจารีต วิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น ถึงแม้ว่าหลายชุมชนจะมีทุนวัฒนธรรมประมงเหมือนกัน แต่ระดับความเข้มแข็งของทุนไม่เท่ากัน

ตัวอย่างของทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี ที่ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินทุนวัฒนธรรมของประมงพื้นบ้านบางเสร่มากกว่าชุมชนอื่น คือ การมีทุนวัฒนธรรม ทั้งสัตว์ตัวเรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อ และอาหาร โดยมีอาหารขึ้นชื่อ เช่น ต้มหมึกน้ำดำ ปิ้งบ รวมทั้งการมีทุนวัฒนธรรมอื่นที่สืบเนื่องจากการประมงที่จะต่อยอดได้ เช่น หางเครื่องบางเสร่ รำกลองยาว และมีกิจกรรมที่จัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ถนนวัฒนธรรม กิจกรรมแข่งตกปลา

“บางเสร์น่าจะพร้อมมากกว่า นอกจากจะเป็นชุมชน ประมงกันมาก่อน อาหารการกินก็มีหลายอย่างแล้ว ยังมีอย่างอื่น ที่น่าสนใจอีก อย่างหาล่องบางเสร์ในอดีต ดังมาก”

(ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม คนที่ 1 สนทนากลุ่ม วันที่ 11 มกราคม 2566)

การประเมินศักยภาพทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเสร์ จังหวัดชลบุรี

ภายหลังจากการประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้าน ทั้ง 9 ชุมชนแล้ว ซึ่งชุมชนบางเสร์เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกที่จะนำทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไป ผู้วิจัยจึงดำเนินการประเมินศักยภาพด้วยวิธีการจัดเวทีสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบลบางเสร์ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวประมง ผู้ประกอบการ ทั้งร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายของฝาก ที่พัก ฯลฯ มาร่วมกันสะท้อนศักยภาพด้านทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเสร์ สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

บางเสร์ในอดีต

บางเสร์ในความทรงจำของผู้ร่วมเวที สามารถสรุปประเด็น ดังนี้

- **ชื่อบางเสร์** บางเสร์มีชื่อเดิมว่า “บางเสนห์” อาจเป็นเพราะว่ามีสถานที่ที่ตึงตามอย่างทะเล และมีหนุ่มสาวหน้าตาสวยงาม ทำให้บรรดาผู้คนที่มาที่นั้ต้องหวนกลับมาอีก โดยเฉพาะหนุ่ม ๆ ชาวประมงยุคก่อนที่มาจากพื้นที่อื่น เมื่อมาแะพักมักจะได้แต่งงานกับสาว ๆ ที่นั้ จึงกลายเป็นที่มาของชื่อ “บางเสนห์” เมื่อเวลาผ่านไปมีผู้เรียกผิดเพี้ยนทำให้ “บางเสนห์” กลายมาเป็น “บางเสร์” ในปัจจุบัน

“บางเสร์ คนเค้าว่ามาจากบางเสนห์ คือ สาวๆ สวย หนุ่มๆ ที่เดินเรือมาไกล ๆ มาแะที่นั้ ก็มาหลงรักสาวที่นั้ บางเสร์นี้มีหลายบ้านเลยนะ ที่ผู้ชายจากที่อื่นมาแต่งงานกับสาวที่นั้”

(เสียงสะท้อนจากเวทีการสนทนากลุ่ม วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566)

- **หลวงพ่อดองอยู่และเสด็จเตี่ย** เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน แม้หลวงพ่อดองอยู่จะมรณภาพไปแล้ว แต่ท่านยังคงเป็นพระที่ชาวบ้านทุกคนศรัทธาและเคารพนับถือ โดยชาวบ้านมักจะมาอธิษฐานขอพรเมื่อสมหวังก็จะแก้บน นอกจากหลวงพ่อดองอยู่ ชาวบางเสร์ยังเคารพ ภิรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือ “เสด็จเตี่ย” ด้วย

- **ประเพณีสงกรานต์ 9 วัน** ในอดีตบางเสร์จะมีประเพณีการเล่นสงกรานต์ 9 วัน 9 คืน เพราะถือว่าวันสงกรานต์เป็นประเพณีที่มีความสำคัญ ในงานจะมีการทำบุญ การละเล่นสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทรายที่ชาวบ้านมารวมกันช่วยทำพวงมโหตรประดับตกแต่งกองพระเจดีย์ทราย การละเล่นอุ้มสาวลงน้ำ การปา

ลูกสะบ้า เล่นลูกช่วง และตีจับ ในการจัดงานจะมีพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ การแห่รูปปั้นหลวงพ่อดองอยู่ โดยแห่จากวัดบางเสร์ คงดรามไปรอบชุมชนบางเสร์ เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันสรงน้ำและขอพร

- **ทางเครื่องบางเสร์** เป็นการเต้นประกอบเพลงไทยเดิม และเพลงลูกทุ่งต่าง ๆ ในสมัยอดีตทางเครื่องบางเสร์นั้นเพื่องฟูอย่างมาก มีคณะทางเครื่องมากกว่า 20 คณะ เดินสายออกวิ่งงานทั่วทั้งภาคตะวันออก และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ปัจจุบันการแสดงทางเครื่องยังคงมีอยู่ในงานประเพณี และเทศกาลของชุมชนบางเสร์

“ทางเครื่องเกิดมา เพราะว่ามีค่ายทหารมาตั้ง ทางค่ายทหารเค้ามีวง มีนักร้อง แต่ยังขาดทางเครื่อง เค้าก็เลยมาจ้างสาว ๆ ที่นั้ไปเต้น ที่นั้เต้นดี เต้นสนุก คนก็ชอบ คนมาจ้างก็เยอะ แต่ก่อนนี้มีหลายเจ้าเลย”

(เสียงสะท้อนจากเวทีการสนทนากลุ่ม วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566)

- **การรำกลองยาว** เป็นการรำที่มากับทางเครื่องบางเสร์ ที่มีจังหวะการตีที่สนุกสนาน กลองยาวมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในบางเสร์ทุกเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีต่าง ๆ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานบุญเข้าพรรษา งานกฐิน งานแห่นาค และงานแห่ขันหมาก เป็นต้น

- **วิถีชาวประมง** การเป็นพื้นที่ที่ติดกับทะเลทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตชาวประมงที่ผูกพันกับท้องทะเลซึ่งเป็นแหล่งจับปลาที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน มีเกาะที่สวยงาม อันได้แก่ เกาะเปิดที่เป็นที่อยู่ของฝูงลิงแสมจำนวนมาก มีอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อันได้แก่ ปังบป หมึกน้ำดำ ที่เป็นอาหารพื้นบ้านของคนในชุมชน

- **ต้นยางนา** ปัจจุบันบริเวณสวนสาธารณะมีต้นยางนา สูงใหญ่จำนวนมากมีต้นไม่ร่มรื่น ในอดีตเคยเป็นป่าช้า มีต้นไม้น้อยใหญ่ ชาวบ้านได้มาอาศัยเก็บเห็ดและพืชสมุนไพร ต่อมาได้ปรับปรุงมาเป็นค่ายอบรมลูกเสือชาวบ้านจนกลายมาเป็นสวนสาธารณะในปัจจุบัน

อนาคตบางเสร์

จากการให้ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้าน พบว่า กลุ่มชาวบ้านอยากจะเห็นชุมชนบางเสร์ เป็นชุมชนที่คงความเป็นธรรมชาติ สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ มีการสืบสานศิลปวัฒนธรรม เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ งานประจำปีไหว้หลวงพ่อดองอยู่ งานวันออกพรรษา มีการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาของคนในชุมชนให้กับลูกหลานได้เรียนรู้

ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนบางเสร์ต้องเป็นหมู่บ้านที่สนุก นักท่องเที่ยวรู้จักประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชาวบางเสร์ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก สิ่งที่คนในชุมชน

จะต้องร่วมกันทำงานต่อไป ได้แก่ การจัดการพื้นที่จราจร การสร้างความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว การมีศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การมีตารางเส้นทางท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา

จากการระดมความคิดเห็นของสมาชิกของหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านในการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำมาจัดเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนของตน แต่ละหมู่บ้านได้เสนอเส้นทางท่องเที่ยวของหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเกือบทุกหมู่บ้านจะเริ่มต้นด้วยการไหว้พระขอพรจากหลวงพ่อบึงทองอยู่วัดบางเสร่คงคาราม พระสงฆ์ผู้เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน จากนั้นจึงจะนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวจากจุดสำคัญของชุมชนของตน และแวะเวียนไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหมู่บ้านต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมักจะเป็นการประมงพื้นบ้าน เช่น สะพานปลา การแปรรูปอาหารทะเล ธาราการปู เป็นต้น ส่วนด้านการละเล่น จะเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันร้องพื้นขึ้นมา ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสร่ กลุ่มตีกลองยาว ด้านอาหาร เป็นอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวบางเสร่ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน ได้แก่ ปิ้งกับหมึกน้ำดำ และขายหาดบางเสร่ตลอดจนเกาะเปิดที่เป็นที่อยู่ของลิงแสม หรือผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนรวมกลุ่มกันจัดทำ เช่น กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มตัดพวงมโหตร กลุ่มผ้ามัดย้อม เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยใคร่ขอสรุปและอภิปรายผลการวิจัย 3 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี: จากเมืองท่า เมืองชายขอบสู่สถานที่พักตากอากาศและเมืองท่องเที่ยว

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรีนั้น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลที่เป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ที่มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก การเป็นเมืองชายขอบที่รัฐไม่ค่อยสนใจ จนการค้าทางทะเลเจริญรุ่งเรืองขึ้น จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่จังหวัดชลบุรีเริ่มเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จนพัฒนามาเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยจังหวัดชลบุรีเป็นหนึ่งในสี่ของหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกที่เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

งานของกำพล จำปาพันธ์ (2559) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์บริเวณชลบุรีก่อนสมัยอยุธยา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์บริเวณ” พบว่า อาณาบริเวณชายฝั่งตะวันออก เช่น ชลบุรี เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์โบราณ ดังจะเห็นได้จากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏอยู่ตามเมืองโบราณในท้องถิ่น อาทิ เมืองพญาเร่ เมืองพระรถ เมืองศรีพโล นอกจากนี้ยังมีแหล่งชุมชนโบราณแนวลุ่ม อาทิ ชุมชนที่สระสี่เหลี่ยม อำเภอนนทบุรี ชุมชนวัดโบสถ์ อำเภอ

พนสนิม ชุมชนวัดอินทาราม อำเภอเมืองชลบุรี เขาสามมุก อ่างศิลา เป็นต้น

จากการเป็นเมืองท่าที่มีเรือพาณิชย์ต่างชาติเข้ามาค้าขาย จึงมักถูกโจรสลัดชาวจีนและชาวญวนปล้นสะดมอยู่บ่อยครั้ง จนนำมาสู่การจัดตั้งสถานีทหารเรือตามตำบลต่าง ๆ แถบชายทะเล (ภารดี มหาพันธ์, 2552) จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่เมืองชลบุรีได้รับการกล่าวถึงในฐานะสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยเริ่มจากหมอบรัดเลย์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อำเภอเมืองชลบุรี, 2559) และพัฒนามาเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมา คือ ทุนที่สำคัญในการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ดังแนวคิดของ Colier & Harraway (1997) ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดึงดูดใจคนให้มาเที่ยว พื้นที่ชลบุรีเคยเป็นที่ตั้งของรัฐโบราณ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นทรัพยากรที่สร้างคุณค่าให้กับประเทศไทยอย่างมหาศาลทั้งทางด้านความเป็นสมบัติของชาติและทางการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาล ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติอันมีความหลากหลาย ที่ได้รับความดึงดูดใจทางด้านการท่องเที่ยว

งานของธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ (2559) สนับสนุนในการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแนวทางการพัฒนาโดยการส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ที่จะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการเก็บรวบรวมไว้ นำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในเกาะพระนครศรีอยุธยา การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยว

2. การแปลงทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้

ชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี มีทุนวัฒนธรรมด้านการทำประมงพื้นบ้านที่สำคัญหลายประการ ซึ่งนักวิจัยใช้เกณฑ์ของ Throsby (2001) แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) ได้แก่ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง เช่น เรือ อุปกรณ์จับปลา สถานที่สำคัญ ฯลฯ

2) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีจารีต วิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น

แม้ว่ายุคปัจจุบันด้วยผลจากการพัฒนาที่ทำลายพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นแหล่งพักพิงและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ได้ส่งผลให้ฐานทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายลง อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านอย่างรุนแรง ในแง่ของการพัฒนาการจับสัตว์น้ำก็ได้พัฒนามาจนถึงขีดสูงสุด เป็นเหตุให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมถอยลง ผู้คนเริ่มห่างไกลจากภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ซึ่งปัญหานี้ชาวประมงที่สมุทรสงครามก็ประสบเช่นกัน คือ โป๊ะปลาทุกลำจะสูญหายไปเช่นเดียวกับสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะความก้าวหน้าในการจับสัตว์น้ำแบบใหม่ที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีการประมงแบบเดิมเปลี่ยนไป เจ้าของเรือยุคใหม่อยู่ท่ามกลางกระแสการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจ ไม่ได้ออกทะเลด้วยตนเองเหมือนบรรพบุรุษ (พินิจา พรหมมานิต และคณะ, 2562)

ดังนั้นการนำวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อชุมชนหลายประการ เพราะแหล่งเรียนรู้ คือ แหล่งข้อมูลสารสนเทศ แหล่งวิทยาการที่เป็นประสบการณ์หรือภูมิปัญญา รวมไปถึงวัตถุดิบของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นหรือเป็นสิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ครอบครัว และชุมชน (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2566)

ในขณะเดียวกัน หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนประมงพื้นบ้านเข้าใจแนวคิดเรื่องการแปลงทุน ของ Bourdieu (1986) จะสามารถแปลงทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านนี้ ไปเป็นทุนรูปแบบอื่นที่หลากหลายทั้งทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ในรูปแบบของเงินทอง ทรัพย์สิน ทุนทางสังคม (social capital) และทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดยทุนแต่ละรูปแบบข้างต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังเช่นที่งานวิจัยศึกษาแนวทางในการแปลงทุนวัฒนธรรมพื้นบ้านมาเป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งเกี่ยวข้องกับทุนทางเศรษฐกิจ

3. ทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน คือ ทุนวัฒนธรรมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้าน 2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และ 3) การบริหารจัดการมีการจัดการ

ด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี (สวัสดิ์ เฉิดฉิม และคณะ, 2557)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อวางแผนและปฏิบัติการให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องอาศัยความร่วมมือและปัจจัยสนับสนุนเพื่อก่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชนที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังต้องสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ เช่น ความงาม ศิลปะ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษาและการแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น (เสกสรรค์ สุนา และคณะ, 2563)

หากพิจารณาความพร้อมของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี ตามองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว 2) เส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว 5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว ตามแนวคิดของ Buhalis (2000) จะพบว่าชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชนในจังหวัดชลบุรีมีความพร้อมเนื่องด้วยการเป็นจังหวัดท่องเที่ยวอยู่แล้วด้วยทัศนียภาพของจังหวัดคือ “จังหวัดชลบุรีจะพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างแบรนด์การท่องเที่ยวแดนทะเลตะวันออก เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจตลอดจนปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาสังคมแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน” โดยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดชลบุรี (รุ่งโรจน์ เมืองลือ และพะยอม ธรรมบุตร, 2560)

ถึงกระนั้นการนำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวก็ต้องดำเนินไปด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวนั้นอาจจะนำมาทั้งคุณและโทษมีส่วนก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทั้งทางตรงและทางอ้อมเช่นกัน ผลดีทางเศรษฐกิจและสังคม คือ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการปรับปรุงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก กระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และเกิดความเข้าใจที่ตรงระหว่างคนท้องถิ่น เป็นต้น

ส่วนผลเสีย คือ ค่าครองชีพสูงขึ้น ปัญหาอาชญากรรมมีสิ่งที่ไม่ดีเข้ามา เช่น ยาเสพติด การพนัน รบกวนความสงบสุขของชุมชน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้ประกอบการต่างถิ่น ความไม่เสมอภาคในการพัฒนาเฉพาะท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวิถีชีวิตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเกิดความไม่เท่าเทียมกัน

ในการใช้ทรัพยากรและการกระจายรายได้เนื่องจากมีการกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มผู้มีอิทธิพลและมีอำนาจทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเท่านั้น รวมถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ได้ทำลายสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จนกลายเป็นปัญหาสังคมในระดับชาติ (สวส์ดี ฉะดิณัม และคณะ, 2557)

ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนอาจเลือกใช้การท่องเที่ยวเป็นระบบและกลไกสำคัญในการรื้อฟื้น ทำนุบำรุงรักษา และการพัฒนาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งสืบทอดในชุมชนได้ คือการท่องเที่ยวเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการทำงาน (mean and end) เช่นเดียวกับงานของตรุณศักดิ์ ตติยะลาภะ และคณะ (2566) ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการทำงานในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากและลดความเหลื่อมล้ำของชุมชนตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ด้วยการพลิกฟื้นตลาดเก่าและย่านเมืองเก่า 100 ปี คลอง 12 หกฯ ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการใช้ประโยชน์

1) งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชนหรือพื้นที่ที่จะจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวจะต้องศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน/พื้นที่โดยต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาด้วย เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือหัวใจสำคัญของการสร้างสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น และการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและหวงแหนทุนวัฒนธรรมของชุมชน

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนจะต้องพิจารณาว่า นอกจากการนำวัฒนธรรมมาเป็นกลไกในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวก็เป็นกลไกสำคัญในการที่จะรักษาวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของชุมชนไว้ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ชุมชนประมงพื้นบ้านบางชุมชนอยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรมหรือท่าเรือพาณิชย์ขนาดใหญ่หรือการอยู่ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก การดำเนินงานของภาคอุตสาหกรรมย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนประมงพื้นบ้านทั้งด้านอาชีพหรือการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดมที่อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง ดังนั้นการจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะเช่นนี้ ควรมีการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะสร้างความยั่งยืนต้องอาศัยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความร่วมมือในการพัฒนา จึงจะเกิดประสิทธิภาพ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันอุดมศึกษา และชุมชน หากขาดภาคีใดภาคีหนึ่ง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคงไม่สามารถเกิดขึ้น ดังนั้นงานวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษาการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของภาคีในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) เลขที่สัญญา ววน.9.1/2565

เอกสารอ้างอิง

- กำพล จำปาพันธ์. (2559). ประวัติศาสตร์บริเวณชลบุรีก่อนสมัยอยุธยา. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร. 11(2): 215-223.
- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2566). รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเครือข่ายการเรียนรู้: การวิจัยแบบพหุกรณีและการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts). 43(6): 106-118.
- ชวลิต ขาวเขียว และคณะ. (2561). โครงการวิจัยภูมิฐานฐานชายฝั่งทะเลโบราณ เมืองท่าเส้นทางการค้า และความเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มในประเทศไทยในบริบทของภูมิอารยธรรมสุวรรณภูมิ. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- ตรุณศักดิ์ ตติยะลาภะ และคณะ. (2566). การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานราก และลดความเหลื่อมล้ำของชุมชน ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ด้วยการพลิกฟื้นตลาดเก่าและย่านเมืองเก่า 100 ปี คลอง 12 หกฯ ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม. 4(2): 34-45.
- ธิดา สารยา. (2554). ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

- บุชิตา สังข์แก้ว และดนุสรณ์ กาญจนวงศ์. (2564). การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภาครัฐ-ภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- พินนิชา พรหมมานิต และคณะ. (2562). คนโป๊ะ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดการทำประมงพื้นบ้านสมุทรสงคราม. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. 39(2): 50-66.
- การดี มหาพันธ์. (2552). พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- การดี มหาพันธ์. (2555). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออก ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม. เปิดผลกระทบ “ผังเมือง EEC” : ทำลายระบบนิเวศ และวิถีชีวิตของประชาชน. [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://enlawfoundation.org/recap-eeec-2564-02/>. 2567.
- รุ่งรติศ เมืองลือ และพะยอม ธรรมบุตร. (2560). แผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดชลบุรี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพัลลภอินทรี. 11(2): 162-181.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: พัฒนาการโดยย่อ. [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://walailaksongsiri.com/2021/10/08/theconciseoflocalhistoryin-thailand/>. 2565.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. (2545). อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- เสกสรร สนวา และคณะ. (2563). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น. 4(1): 259-276.
- สุรพล ฉลาดคิด. (2564). การสำรวจการทำประมงอวนจับปูเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณหาดวอนนภา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. วารสารวิจัยรำไพพรรณี. 15(1): 127-136.
- สุวรรณยา รสชา. (2562). วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจ กรณีศึกษา: หาดวอนนภา ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สวัสดี เติตฉิม และคณะ. (2557). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำนครชัยศรี. Life Sciences and Environment Journal. 15(2): 125-132.
- อนงค์ศิริ วิชาลัย. (2552). เอกสารคำสอนรายวิชาแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood.
- Collier, A. & Harraway, S. (1997). Principle of Tourism. Auckland: Longman Paul Ltd.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. Tourism Management. 21(1): 97-116.
- Throsby, D. (2001). Economics and Culture. London: Cambridge University Press.